

un compromís afectiu en l'observador, de manera que l'impacte de la imatge perdura. Al text de Corella, el desencadenant del sofriment del protagonista és la visió de la traïció de Caldesa a través de la finestra (transformada en *imago agens*), que desemboca en el procés *ekphrasic*. L'enamorat no ha aconseguit reduir l'estimada a un estereotip i ara s'enfronta a una descoberta d'efectes traumàtics que es prolongaran en el temps, sense aconseguir conciliar la construcció mental que se n'havia fet amb la Caldesa terrenal. L'observador, doncs, resta atrapat en una dicotomia moral (bo/dolent) fins al punt de voler escindir la bellesa i l'enteniment subtil de l'estimada de la seua voluntat inconstant.

Finalment, a l'últim capítol (*Dramatics and Theatricality*), Cocozzella argumenta que la noció de tragèdia a l'obra de Corella no s'ha de limitar necessàriament a la que formula Dante al *De vulgari eloquentia* i a l'*Epistola XIII* a Cangrande della Scala, com havia defensat Martí de Riquer, sinó que també es pot assimilar a la definició que Henry Ansgar Kelly extreu del *De consolacione philosophiae* de Boeci al seu estudi sobre la idea i les formes de la tragèdia des d'Aristòtil fins a l'Edat Mitjana. Si, segons Kelly, Boeci identifica la tragèdia amb una lamentació clamorosa sobre la destrucció inesperada d'un reialme feliç, Corella proposaria el mateix, amb un matís: en lloc de narrar la caiguda d'un regne, escriu un cas desafortunat en l'amor. És més, Cocozzella considera que l'anàlisi de Kelly sobre la manera com Isidor de Sevilla entenia que es podien escenificar les tragèdies, permet demostrar que, al contrari del que afirma Annicchiario, l'obra de Corella és representable en aquests paràmetres. Això implica que mentre els poetes reciten el text en escena —Isidor explica que el mot escena en grec significa «ombra», per tant aquests personatges queden amagats—, els actors interpreten el seu paper en silenci.

La proposta de dramatització de la *Tragèdia de Caldesa* que clou el capítol està en aquesta línia. La persona encarregada de recitar la història se situaria en una plataforma que no s'integra completament dins de l'escenari en el qual transcorre la ficció, sinó que en queda al marge. Aquest personatge correspon a la veu narrativa en primera persona de l'obra, que en la lectura del text s'associa a l'enamorat. Al mateix temps, els mims que encarnen els personatges de la trama (el protagonista, Caldesa, el rival amorós i un parell de secundaris) escenifiquen l'acció mitjançant la gestualitat, sense poder fer ús de la paraula a excepció del moment posterior a la representació de l'engany. Aleshores, el narrador es retira de la plataforma per deixar pas al protagonista, que profereix el plany en vers. Quan arriba el torn de la rèplica de Caldesa, tot i que ella comença a pronunciar la cobla, el director d'escena l'obliga a apartar-se de la tarima i a restar callada mentre el narrador diu els versos que li pertocarien. La representació de l'obra evidencia la distància entre l'estil retòric i elevat de la veu narrativa i les accions arran de terra dels personatges que interactuen a l'escenari. Cocozzella dedica bona part del capítol a detallar com es duria a terme la posada en escena i fins i tot inclou un disseny amb la distribució de l'escenari (múltiple) a l'apartat d'il·lustracions del volum. Tot i que no s'ha trobat documentació sobre la representació de l'obra, l'estudiós la inscriu dins del «teatro de lo posible» de Francesc Massip.

En definitiva, Cocozzella assaja en aquest estudi respostes que van fins i tot més enllà d'interpretar l'actuació de dos personatges complexos com són el protagonista de la *Tragèdia de Caldesa* i la seua estimada, sense por de plantejar quines poden ser-ne les motivacions i els desitjos ni d'enderrocar el filtre que suposa la percepció subjectiva del narrador entre l'acció i el lector. Per reflexionar-hi.

Gemma PELLISSA PRADES
Universitat de Barcelona

COLLETTA, Pietro (2011): *Storia, cultura e propaganda nel regno di Sicilia nella prima metà del XIV secolo: la Cronica Sicilie*. Roma: Istituto Storico Italiano per il Medio Evo, 346 p. (Fonti per la storia dell'Italia Medievale, Subsidia 11).

El 3 de gener de l'any 1381, de Saragossa estant, el rei Pere III de Catalunya-Aragó encarregava a Pere Desvall, tresorer reial, que fos pagada la quantitat de cent florins «a-N Guillem Nicolau, capellà nostre, per treballs que sostenen en treslladar les cròniques de Aragon e de Sicilia». En aquella carta, el

Cerimoniós deixava ben clar el seu desig de posseir les cròniques en qüestió, i instruïa el seu agent perquè es fes amb el volum i li'l trametés sense triga:

E com per causa vullam haver *prestantment* les dites cròniques de Sicília, les quals ell té envers si, dehimvos e us manam que li paguets los dits cent florins e recobrets les dites cròniques, *e aquelles nos trametats de continent, e açò no mudets per res* (RUBÍ I LLUCH 2000: I, 288, doc. CCCXIII).

Sabem que l'obra traduïda al català per Guillem Nicolau —una traducció coneguda com a *Crònica de Sicília* o també *Llibre de les conquestes de l'illa de Sicília* d'acord amb la tradició manuscrita que l'ha conservada—¹ era la *Cronica Sicilie* (= CS), un dels exponents més destacats de la historiografia en llatí produïda al regne de Sicília medieval, datable a mitjans del segle XIV. L'interès del rei Pere per una obra com aquesta s'explica no sols tenint presents les nombroses inquietuds culturals que va demostrar tenir al llarg del seu regnat (ben especialment la seua condició de lector voraç de volums històrics; *vid.* HILLGARTH 1993), sinó també el seu olfacte polític: la part nuclear de la CS explicava l'entronització a Sicília d'una branca del casal de Barcelona, i contenia documents on es feia qüestió dels drets d'aquesta stirp, continuadora de l'antiga sang dels normands Hauteville i els Hohenstaufen de Suàbia, a la corona del regne insular. Així doncs, és obvi que un membre del casal de Barcelona havia d'estar interessat, per força, en una crònica d'aquestes característiques, més encara un rei que, com el Cerimoniós, va fonamentar la seua política exterior en la reintegració a la Corona d'Aragó dels estats governats per prínceps sortits del tronc dinàstic barceloní (HILLGARTH 1976-1979: 359-360; ABULAFIA 1997: 172-182). D'altra banda, aquest interès per la història siciliana va persistir en els successors del rei Pere: sabem, per exemple, que a la biblioteca de Martí I l'Humà hi havia una còpia del *De vita et rebus gestis Federici II Siciliae regis* de Nicolò Speciale, i que aquest mateix monarca (que havia vist el seu fill, Martí el Jove, accedir al títol de rei de Sicília el 1390, i que, mort aquest el 1409 a causa d'una malaltia contreta en el curs d'una exitosa campanya militar a Sardenya, el va arribar a succeir en el tron sicilià) va encoratjar la redacció d'una crònica dinàstica, la *Cronica brevis*, feta a partir de la CS.

El treball que ressenyem, publicat per l'Istituto Storico Italiano per il Medio Evo, és un dels fruits de la tesi doctoral de Pietro Colletta, professor de Llengua i Literatura Llatina de la Universitat Kore d'Enna (Sicília), duta a terme sota la direcció del Dr. Salvatore Fodale (Universitat de Palerm). L'altre fruit de la tesi, com el mateix Colletta ens anuncia al pròleg del llibre, serà l'aparició d'una edició crítica de la CS a la «terza serie» dels *Rerum Italicarum Scriptores*, publicada pel mateix Istituto (p. 13).

El propòsit del llibre és d'oferir un estudi complet sobre la gènesi i les circumstàncies de la redacció de la CS, l'estructura de l'obra, els objectius que en motivaren l'escriptura, els aspectes propagandístics detectables a les seues pàgines i, finalment, la seua posició dins el context historiogràfic sicilià del segle XIV. Per tal de dur a terme aquesta tasca, Colletta adopta una ben interessant i profitosa perspectiva comparatista, per tal com, a l'hora de tractar molts dels aspectes suara esmentats, recorre a paral·lelismes i comparacions amb obres pertanyents a altres tradicions historiogràfiques de l'Occident europeu, una operació que, per semblança o per contrast, ens permet d'entendre molt millor els fenòmens que observem en la CS. Com ell mateix ens confessa,

Il campo d'indagine si è dunque allargato, di volta in volta, all'Italia comunale, alla corona d'Aragona, al regno di Francia o alle isole britanniche, facendo emergere, accanto alle peculiarità del caso siciliano, anche analogie assai significative con quel che si andava sperimentando altrove, sia negli aspetti tecnici del lavoro storiografico —per esempio nel rapporto fra narrazione e documenti—, sia nelle finalità ad esso attribuite e, più in generale, nel rapporto fra lo storiografo e il potere [...] a poco a poco si è delineata e ha preso corpo l'interpretazione complessiva che si propone in questo volume, in cui la CS risulta inserita a pieno titolo nel quadro più ampio della cultura europea del tempo (p. 13).

1. *Vid.* una edició crítica d'aquesta traducció a GARRIDO (ed.) (1997).

El primer capítol del llibre gira a l'entorn de la gènesi i les circumstàncies de la composició de la CS, tot fent incidència en tres eixos: a) l'autoria de l'obra, b) els seus destinataris i c) la datació i les diferents fases de redacció del text.

Quant al primer eix, el de l'autoria, cal dir que, tot i que no sabem qui va escriure la CS (de fet, no és segura ni tan sols la procedència palermitana que la crítica ha atribuït al cronista, a desgrat que la perspectiva des de la qual narra els fets sembla indefectiblement la d'un ciutadà de Palerm), Colletta fa un esforç pacient per reconstruir el perfil social i cultural d'aquest autor anònim per mitjà dels indicis que ens forneix una lectura atenta del text. Així, contra la tendència a l'elaboració més altament retoritzada i el recurs a fonts clàssiques d'autors com Bartolommeo da Neocastro i Speciale, i l'estil més descurat però vivaç de Michele da Piazza (que en moltes ocasions, sobretot quan ha pres part directament en els fets que relata, clava cullerada en la narració), l'estil de la CS és «freddo, impersonale e ripetitivo» i revela la personalitat d'un funcionari de cancelleria acostumat a treballar amb els documents públics (p. 30). El seu *background* cultural era el propi de la cultura jurídica siciliana del segle XIV: cal recordar que existia a Sicília un nucli jurídic força rellevant des del pla de vista cultural des dels temps de Frederic II Hohenstaufen, com ara els notaris i funcionaris de l'escola poètica siciliana, o autors més acostats cronològicament a l'autor de la CS, bé per cronologia o pel gènere literari que conreenen, com ara Guido delle Colonne, autor de la *Historia destructionis Troiae*, el notari Angelo de Càpua, autor de la *Istoria di Eneas*, i els casos ja esmentats de Neocastro i Speciale. Com a membre d'aquesta classe de juristes (molts d'ells fills menors de famílies nobiliàries o influents a l'illa, que havien triat la carrera jurídica perquè assegurava un lloc a l'aparell administratiu del regne, i, per tant, prestigi i influència), l'autor de la CS devia tenir una formació cultural elevada, si bé no la d'un lletraferit en el sentit més estricte de la paraula, sinó la d'un professional de l'escriptura de caire més funcional, vinculat als ambients cancellerescos. Colletta esmenta, sense proposar-ne cap directament com a autor de la CS, alguns noms de la cancelleria siciliana durant el regnat de Frederic III que encaixarien en el perfil del cronista, com ara els juristes Filippo Carastono i Giovanni Testa. Del que no hi ha dubte, en tot cas, és que la CS va nèixer en un ambient de cort, i possiblement arran d'una comanda reial (ps. 32-41).

Quant al segon eix, el dels destinataris del llibre, Colletta contrasta el fet que les grans cròniques sorgides a l'àmbit de la Corona d'Aragó fossen escrites en català amb la posició hegemònica del llatí en la historiografia siciliana del segle XIV, i considera que l'ús d'aquesta llengua, en un context poc alfabetitzat, indica que el públic a qui anava dirigida la CS era una elit reduïda. Apunta, així, tres tipus de destinataris (ps. 41 - 57): a) la mateixa monarquia i les classes administratives i dirigents de les ciutats de la corona (notaris, juristes i funcionaris); b) les potències aliades del regne de Sicília, principalment la Corona d'Aragó i els gibel·lins del nord d'Itàlia; c) les potències enemigues de la monarquia siciliana, com ara els Anjou de Nàpols o el papat, davant les quals el llibre es convertiria en una vindicació documentada de la legitimitat dinàstica de Frederic III i els seus successors.

Quant al tercer eix, el relatiu a la data i les fases de redacció, bo i partint del fet que existeixen alguns còdexs (*P i N*; vid. p. 58, n. 103) que conserven una versió de la CS que arriba fins el capítol 105 (relatiu als triomfs militars sicilians de l'any 1338), Colletta veu raonable concloure que l'obra va circular en diferents redaccions. La primera probablement va ser completada durant el 1338-1339, durant el regnat de Pere II de Sicília, i sembla que l'obra va començar a circular en aquesta primera versió, donada l'evidència manuscrita. Respecte a quan va ser començada, cal parar atenció a la natura dels documents reproduïts en aquests capítols: per exemple, hi ha els relatius a l'expedició de l'emperador Lluís IV de Wittelsbach a Itàlia (1327-1328), com ara el diploma imperial *Gloriosus Deus*, amb el qual l'emperador deposava el papa Joan XXII, inserida a la CS. La inclusió d'aquest document a la CS contrasta amb l'actitud històrica de Frederic, que mai no va acceptar la deposició del papa ni el nomenament d'un antipapa, i va respectar l'interdicte decretat per la Santa Seu sobre Sicília entre els anys 1321 i 1334 (de fet, sabem que Frederic no va voler divulgar a Sicília els documents imperials, i va prohibir als seus súbdits d'expressar-se contra el pontífex). Tenint en compte, doncs, que divulgar en aquells anys els documents en qüestió hauria estat una transgressió de la voluntat del rei, es pot dir que aquesta primera redacció de la CS fou començada ja mort Frederic (1337).

En qualsevol cas, la *CS* és el resultat de dues fases de redacció més. L'existència d'una segona fase és evidenciada pel còdex *V* (vid. p. 66, n. 121), que després del capítol 105 afegeix deu capítols més, fins el 116, relatiu a la mort de Robert d'Anjou i la successió al tron napolità de la seua neboda Joana (1343). Finalment, els capítols 117-125, transmesos pel còdex *B* (vid. p. 68, n. 126), representen una tercera continuació de la crònica. Cal tenir en compte que els capítols de *B*, que cobreixen els fets esdevinguts entre el setge de Messina del 1345 i l'arribada de la pesta a Sicília els anys 1347—1348, no són el fruit d'un sol moment compositiu, sinó d'afegitons progressius, realitzats en paral·lel al descabellament dels esdeveniments d'aquells anys. Sobre aquest darrer punt, cal notar que *B* és una reelaboració molt diferent de la redacció original, i que el fet que la traducció catalana de Guillem Nicolau no partís de *B* (així sembla provar-ho la comparació entre tots dos textos), i que tot i així continga parcialment aquesta secció (fins el capítol 122, sobre fets de l'any 1346) sembla suggerir que hi havia encara un altre còdex (el que Nicolau va adoptar com a model) que no ens ha pervingut.

El segon capítol de l'estudi aborda dos aspectes crucials per valorar la construcció de la *CS*, com són el gènere literari en què cal inscriure-la i les seues principals característiques compositives. Quant al gènere, Colletta constata (d'acord amb GUENÉE 1973) que els termes *història* i *crònica* eren emprats com a sinònims en la major part dels textos historiogràfics medievals (*historia sive cronica*). Si de cas, el terme *crònica* solia designar un relat delimitat per la successió cronològica d'esdeveniments i desproviest generalment d'intervencions valoratives per part de l'autor, mentre que la interpretació i els judicis sobre la matèria històrica eren la base de les *històries*. D'altra banda, hi havia diferències també entre les *cròniques* i els *annals*: les primeres es desenvolupaven a partir d'un disseny preconcebut, tancat; els segons eren obres més aviat obertes, elaborades sense cap disseny previ, que s'anaven completant a mesura que els fets històrics anaven tenint lloc. Per descomptat, tots aquests termes podien experimentar fluctuacions de significat segons la percepció de cada autor a l'hora de fer-los servir (ps. 77 - 80).

Fetes aquestes apreciacions, Colletta afirma que si el títol *CS* va ser conferit a l'obra pel seu mateix autor (i tot sembla apuntar en aquesta direcció), això provaria que l'anònim palermità tenia una idea ben clara de quin tipus de text es proposava d'elaborar, i que sabia en quins aspectes es podia distingir de llibres com ara els de Neocastro o Speciale (titulats *Historia* i *De gestis*, respectivament). En aquest sentit, el fet de començar la narració remuntant-se a la suposada fundació del regne de Sicília per un dels herois de la guerra de Troia ens posa sobre la pista d'un tret compartit generalment per la tradició cronística dels segles XII i XIII, que molt freqüentment vol presentar una història completa d'un poble, un regne o la humanitat que arrenca d'un període mític o bíblic. Tal és el cas de les cròniques universals, que comencen amb capítols més breus sobre les èpoques més distants i incorporen capítols més extensos a mesura que s'apropen a l'època coetània del cronista. Aquest desequilibri és el que s'observa també a la *CS*. És per això que, a parer de l'investigador, l'obra s'ajusta a allò que diem *crònica*, amb un programa preconcebut (que, en aquest cas, pretén d'oferir una història completa de Sicília), tot i tenir alguns elements comuns amb els annals (per exemple, el fet d'haver estat redactada en fases diferents o la relació d'esdeveniments per anys en algunes parts del text).

Respecte a les característiques compositives de la *CS*, l'estudi analitza l'ús combinat de narració i documentació per part de l'anònim. D'antuvi, Colletta fa notar que es tracta d'una barreja que no ha rebut l'atenció que caldria per part de la tradició crítica (p. 85), i això potser a causa de la dificultat de definir de manera unívoca aquest tipus d'obres, a les quals hom s'ha referit fent servir termes com els de «crònica cartulari», «cartulari històric» o «*chronica roborata*». En qualsevol cas, sembla clar que aquest gènere mixt historiogràfic — documental, sorgit a l'Occident europeu devers el segle X, té els seus orígens en ambients monàstics. Així, l'investigador esmenta els exemples de diverses cròniques-cartularis eclesiàstiques de la Itàlia medieval, algunes de molt properes cronològicament a la *CS*, i assenyalava que, a més d'una funció memorialística, moltes tenien una finalitat pràctica de caire reivindicatiu: aplegar tots els documents que posaven de relleu la legitimitat de la comunitat monàstica sobre un determinat territori o explicitaven determinats privilegis (ps. 86 - 89).

Per altra banda, l'estudi assenyalava que la barreja de parts narratives i parts documentals s'observa també en algunes cròniques laiques del s. XIII, com ara les dues redaccions, *minor* i *maior*, de la de Ric-

cardo de San Germano, notari de Frederic II Hohenstaufen, o la *Chronica Maiora* de Mateu de París. En qualsevol cas, per a Colletta l'estructura compositiva que observem en la CS s'adiu plenament amb la praxi d'un funcionari de cancelleria i amb els objectius programàtics de l'autor del llibre, disposat a fer servir la força dels documents per bastir la seua propaganda favorable a la monarquia siciliana:

La scelta compositiva dell'Anonimo appare dunque, come per le cronache laiche comunali e, più tardi, per quelle dei funzionari e burocrati dell'umanesimo e dell'età moderna, un effetto naturale della sua pratica con la cancelleria e con la documentazione d'archivio. L'intreccio di narrazione e di documenti, tuttavia, è anche una scelta compositiva funzionale alle finalità dell'opera, perché si rivela una tecnica di grande efficacia, per veicolare un messaggio polemico-propagandistico, sotto la forma di un racconto ufficiale. Elemento narrativo e documentario sono utilizzati, in questa prospettiva, a supporto l'uno dell'altro. I documenti acquistano infatti un nuovo valore, nel momento in cui entrano a far parte di una cronaca, cioè di un macro-testo all'interno del quale ognuno di essi non vale più per se stesso, ma in rapporto agli altri che lo precedono e lo seguono, e alle parti narrative che li collegano e li commentano. Al contempo la narrazione storica, presentata sempre in forma oggettiva, senza interventi personali dell'autore, mutua dai documenti i caratteri dell'autenticità e della *publica fides*, proponendosi essa stessa, nella sua interezza, come un documento ufficiale di incontestabile attendibilità (ps. 91-92).

El tercer capítol, que Colletta presenta humilment com a «note di lettura», ofereix en realitat una anàlisi ben detallada, feta des de les perspectives històrica i cultural, del contingut de les diferents seccions que conformen la CS, amb especial atenció a la presència d'elements propagandístics a l'obra. En primer lloc, l'autor constata la unitat compositiva de la CS des dels punts de vista de la concepció de l'obra i de l'estil, tot i assenyalar que les seccions que la conformen són desiguals des del punt de vista de l'extensió. En aquest sentit, distingeix quatre seccions o grans blocs de capítols, que es van fent més extenses a mesura que els fets narrats s'acosten a l'època viscuda pel cronista:

a) Capítols 1-5. En aquesta part, on predomina l'ús d'elements de caràcter llegendari, es fa qüestió de l'hipotètic primer monarca de l'illa, l'heroi troià Menelau, i del període de les dominacions bizantina (segles VI-IX) i àrab (segles IX-XI).

b) Capítols 6-20. Comprén des de la conquesta i dominació de Sicília per la dinastia normanda dels Hauteville (segles XI-XII) fins a l'entronització d'Enric VI Hohenstaufen (1194), pare de Frederic II, i es caracteritza, sobretot, per la inclusió de notícies de caràcter genealògic.

c) Capítols 21-37. Abasta des del regnat de Frederic II (1198-1250) fins a les batalles de Benevent (1266) i Tagliacozzo (1268), que van significar l'entronització de Carles d'Anjou i la mort dels darrers membres mascles de la dinastia Hohenstaufen. En aquesta secció, a partir del capítol 24, comença a aparèixer un dels trets més notables de la CS, ço és, la inclusió de fonts documentals en el cos de la narració històrica. A desgrat, però, del recurs a aquests documents, són encara ben freqüents en el relat dels fets les llacunes i les deformacions històriques i les informacions de caràcter fragmentari, com palesa, per exemple, la lectura de la part dedicada a la infantesa de Frederic II, bastida sobretot a partir d'episodis de caràcter llegendari.

d) A partir del c. 38, on s'explica l'esclat de les Vespres Sicilianes (1282), comença la part més detallada de la CS. Aquest major grau de detalls s'explica tenint en compte la proximitat cronològica de l'autor als fets relatats i també la major disponibilitat de fonts documentals, tot i que en alguns punts el text sembla basar-se també en relats orals i informacions directes de protagonistes dels fets o de testimonis oculars. Es tracta d'una secció subdividible, al seu torn, en quatre seccions menors, que es corresponen amb els regnats dels primers monarques sicilians del casal de Barcelona:

d.1) Capítols 38-46, regnat de Pere II de Catalunya-Aragó, I de Sicília (1282-1285).

d.2) Capítols 47-52, regnat de Jaume II de Catalunya-Aragó, I de Sicília (1285-1295).

d.3) Capítols 52-101, regnat de Frederic III (1296-1337).

d.4) Capítols 102-125, regnats de Pere II de Sicília (1337-1342) i Lluís I (1342-1355; però les darreres notícies amb què es clou la CS són, com ja ha estat indicat, del 1348).

Presentada l'estructura del llibre, Colletta passa revista als recursos de natura propagandística detectables en cadascuna de les seccions. Així, respecte als primers capítols, subratlla el fet que l'al·lusió a un hipotètic passat troià (cal tenir en compte que als segles medievals hom atribuïa valor històric als relats de Dictis i Dares sobre la guerra de Troia, atés que es presentaven com a fruits del testimoni directe dels seus autors, cosa que justifica la fortuna de què van gaudir obres com ara la *Historia destructionis Troiae* de Guido delle Colonne), amb la consegüent presentació de Menelau com a primer rei d'Itàlia i de Sicília, vol posar de relleu l'antiguitat de la institució monàrquica, «i precedenti più remoti del *regnum Sicilie*, che è il vero protagonista dell'opera» (p. 140).

A banda de la reivindicació del prestigi institucional del *regnum*, el desig de subratllar la legitimitat dels seus monarques, particularment els del casal catalanoaragonés, és també molt visible en les pàgines de la CS. Aquest és un fenomen palesable principalment a partir del capítol 38, dedicat, com ja ha estat dit, a les Vespres, que ens obre la porta al cor de l'obra. Colletta constata que l'autor no clava cullerada sobre les causes de la revolta antifrancesa iniciada a Palerm, i deixa que siguin els documents que reproduïen els que despleguen l'argumentari dels rebels, amb l'objectiu de crear una impressió d'objectivitat. Amb aquest to sobri i poc expansiu, la CS presenta la sublevació com un esdeveniment volgut per Déu i espontani, fruit de la indignació popular contra la tirania angevina, segurament una rèplica discreta a les fonts filoangevines que presentaven els fets de Palerm com el resultat d'una conjura a tres bandes entre els rebels sicilians, el rei d'Aragó i l'emperador bizantí («si esprimono nel modo più sobrio le due caratteristiche peculiari della rivolta [...]: la provvidenzialità, testimoniata dal favore di Dio ai rivoltosi, e la spontaneità popolare, che escludeva ogni sospetto di congiura», p. 169). En aquest mateix sentit, l'arribada a l'illa revoltada de Pere de Queral, ambaixador del rei Pere el Gran, és presentada al text com un fet casual. D'altra banda, el cronista fa èmfasi en els vincles familiars del rei Pere amb la nissaga dels Hohenstaufen i, per tant, en la seua legitimitat com a rei dels sicilians. La seua figura s'oposa, així, a la de Carles d'Anjou, un invasor sense cap legitimitat dinàstica, odiat pels seus súbdits a causa del seu mal govern.

La CS és igualment laconica i directa en el relat de la desfeta angevina al golf de Nicòtera (1282), quan les naus del rei Carles, en retirada cap a la costa calabresa arran de l'arribada imminent de l'armada de Pere, van ser derrotades i capturades pels catalans. Si d'altres autors, com ara Muntaner, posen l'accent en la inferioritat numèrica catalana i expliquen els fets en clau providencialista, el cronista ventila tota la qüestió apuntant, senzillament, que Carles va fugir per covardia i manca de perícia.

Pel que fa al regnat de Jaume II, Colletta destaca la imatge positiva que, tot i l'abandó del tron de Sicília i l'aliança amb els Anjou, l'autor de la CS té d'aquest sobirà, de qui en destaca les victòries militars: («sub cuius regis Iacobi dominio, omnes existentes in Sicilia de bono in melius multiplicantes, ditati sunt et contenti plusquam dici posset de ipso rege et regimine suo», p. 174). Tanmateix, l'investigador assenyalava que els capítols sobre el regnat del Just a Sicília són plens de greus errors cronològics i notícies confuses, la qual cosa el mena a considerar que

la constatazione che in Sicilia intorno agli anni Quaranta del Trecento, cioè neanche sessanta anni più tardi, il ricordo degli anni di Pietro III e di Giacomo II fisse già così confuso, lascia in certo modo sorpresi e perplessi, nella misura in cui è indice di un disagio culturale, di una difficoltà profonda nella trasmissione della memoria storica» (p. 177).

Quant als capítols relatius al regnat de Frederic III, l'autor destaca que la CS i el *De gestis* de Nicolò Speciale constitueixen els primers exponents d'una llarga tradició historiogràfica siciliana altament favorable a la figura de Frederic, presentat com a defensor i perpetuador de la independència del *regnum*. Així, la CS s'ocupa a partir del capítol 55 de les dificultats de Frederic per assegurar-se el tron, amb derrotes navals com les de Capo d'Orlando (1299) i victòries terrestres com les de la Falconaria (1299), fins arribar a la signatura de la pau de Caltabellota (1302), narrada al capítol 70, on el cronista explica que «dominus rex Fredericus remansit rex Sicilie et insulam Sicilie habuit», mots que reprenen quasi literalment el text d'una carta de Frederic als seus súbdits explicant-los l'acord de pau. La llició que vol transmetre la CS, bé que d'una manera més implícita que l'obra d'Speciale, és clara, i Colletta la sinte-

titza així: «Il regno di Sicilia è sopravvissuto e continua a difendere vittoriosamente la sua indipendenza» (p. 191). Ben agudament, l'investigador italià apunta que una tal constatació obvia la situació de debilitat militar i institucional en què el regne de Frederic es trobava tot i haver sobreviscut a l'escomesa dels Anjou i l'Església, i la natura provisional que en principi hom li havia conferit, atès que segons el tractat: a) Frederic seria rei vitalici de l'illa, però a la seua mort aquesta havia de retornar a la dinastia Anjou; i b) el sobirà no podria dur el títol de *rex Sicilie*, reservat als angevins, sinó el de *rex Trinacrie*. Així, si els documents emanats de la cancelleria del rei al llarg del seu regnat de quaranta anys deixen traspuar una notable inestabilitat en la fórmula de la intitolació reial,² a la CS Frederic sempre és esmentat amb la fórmula tradicional dels reis normands: *rex Sicilie, ducatus Apulie et principatus Capue*. Comptat i debatut, «la cronaca non [...] menziona mai, neppure nelle parti narrative, il titolo di rex Trinacrie o le proposte alternative avanzate da Federico. Non vi è traccia alcuna dei suoi cedimenti, seppure temporanei, che rivelerebbero la debolezza della monarchia siciliana» (p. 193).

El quart capítol de l'estudi analitza la percepció i la representació de l'espai i del temps en les parts narratives de la CS. Respecte a l'espai, Colletta observa que la major part de les referències o notícies de caràcter geogràfic incloses a la crònica corresponen a llocs de la costa occidental siciliana o bé als grans nuclis urbans de l'illa, com ara Tràpèna, Messina i, sobretot, Palerm, un altre dels indicis que hom ha adduït tradicionalment per atribuir un origen palermità a l'autor; d'altra banda, són ben escasses les al·lusions a llocs de fora del *regnum Sicilie* (ps. 231-234).

Quant al tractament del temps en la CS, Colletta afirma que podem parlar d'un *temps comprimit* en els capítols del text relatiu a les èpoques més antigues de la història siciliana: la manca quasi absoluta de notícies i de fonts d'informació sobre aquest passat remot es tradueix, a nivell narratiu, en la condensació de segles d'història en una extensió de text molt reduïda. Per contra, a partir dels capítols sobre la Guerra de les Vespres, «la ricostruzione diventa "storica" a tutti gli effetti, grazie alla maggiore disponibilità di documentazione ufficiale e a un'informazione più ampia e più attendibile, che si arricchisce di dettagli quanto più ci si avvicina al tempo della composizione dell'opera» (p. 215). Podem parlar llavors d'un *temps dilatat*: si els segles de la dominació bizantina són ventilats en un sol capítol de la CS, el regnat de quatre dècades de Frederic III n'ocupa quaranta-nou. En aquest sentit,

la CS manifesta dunque, in misura accentuata, i caratteri propri di gran parte della produzione storiografica medievale, confinata nei limiti ristretti del presente dall'impossibilità di accedere, per motivazioni varie, di natura materiale e culturale, a fonte che consentissero di superare la barriera del tempo (p. 216).

D'altra banda, Colletta tracta alguns aspectes de la dimensió temporal de la narració relacionats amb la manera com el cronista plasma els períodes de guerra al *regnum*. Així, analitza en primer lloc de quina manera la CS reflecteix el caràcter estacional de l'activitat bèl·lica al període medieval, atès que bona part de les campanyes militars referides per l'anònim es desenvolupen quasi sempre a la primavera o l'estiu (ps. 217 - 223). En segon lloc, reflexiona sobre el tractament del binomi *temps de pau / temps de guerra*, i posa de manifest que, en realitat, una lectura atenta del llibre mena a la conclusió que el temps de pau no hi té cabuda, per tal com els períodes en què Sicília no es troba immersa en cap confrontació bèl·lica o bé ha arribat a una treva amb l'enemic es converteixen sistemàticament a la CS en ellipsis o salts cronològics, alguns de molt grans: «il tempo della pace nella cronaca non esiste, se non per annotare rapidamente notizie genealogiche, cosicché una pace decennale equivale a un vuoto, una lacuna nella narrazione» (p. 224).

El cinqué capítol de l'estudi aborda a) la posició que la CS ocupa dins el conjunt de la historiografia siciliana dels segles XIII-XIV i b) la recepció que n'ha fet la historiografia posterior. Respecte al primer punt, Colletta comença referint-se a les condicions que van permetre el desenvolupament a Sicília d'una producció historiogràfica força important en les dècades posteriors als fets de les Vespres Sicilianes. Aquest floriment, que contrasta amb la inexistència a la Nàpols dels Anjou d'una activitat historiogràfi-

2. Sobre aquesta qüestió, vid. GIUNTA — GIUFFRIDA (ed.) (1972: 33) i FODALE (1995: 688-690).

ca mínimament significativa (potser a causa de «le scelte culturali della dinastia angioina, che preferisce patrocinare altre espressioni letterarie e artistiche e diverse forme di celebrazione», p. 238), coincideix en el temps amb l'entronització a Sicília d'una branca del casal de Barcelona, una nissaga ben conscient de les potencialitats propagandístiques que les cròniques presentaven, i que als seus dominis de la Corona d'Aragó les havia començades a explotar de feia ja temps:

È qui sufficiente questo cenno, per rilevare l'originalità della fioritura storiografica siciliana, che ha invece un corrispettivo [...] in quella pressochè contemporanea del regno d'Aragona. Alla corte di Barcellona è altrettanto vivo che in Sicilia, se non di più, l'interesse per la composizione delle cronache, e la propensione alla loro utilizzazione come strumenti di celebrazione della dinastia e di creazione di consenso (p. 258).

Ara bé, Colletta matisa també que el sorgiment d'aquest corrent historiogràfic sicilià pot ser «indizio di una politica culturale che accomuna le due corone, siciliana e aragoneses, e specchio in qualche misura anche del loro legame familiare» (ps. 258-259) no s'explica només a partir de la voluntat d'una monarquia desitjosa de reivindicar-se, ni a partir d'uns cronistes vinculats més o menys directament a la cort i concentrats exclusivament a celebrar els èxits militars i diplomàtics d'aquesta monarquia. De fet, aquest és un punt en què tant la *CS*, com la *Historia Sicula* de Neocastro o el *De gestis* de Speciale coincideixen, però cal tenir en compte que, a banda d'aquest objectiu comú, cadascun d'aquests cronistes sembla tenir una agenda pròpia o, si més no, interessos addicionals, que Colletta esbossa tot comparant el caràcter i les peculiaritats de les seues obres. Aquesta operació comparativa, duta a terme amb un coneixement molt sòlid de la historiografia mediterrània dels segles XIII i XIV, revela que, si bé la *CS* té menys pretensions literàries que la *Historia Sicula* de Neocastro o el *De gestis* de Speciale, desprèn una major aparença d'oficialitat, sobretot pel ja esmentat estil neutre de l'autor i el tractament rigorós de les fonts documentals. En canvi, Neocastro, que es capté d'una manera molt menys escrupolosa a l'hora de tractar i reproduir documents públics, disposa i modela la matèria històrica amb una traça artística molt més evident, però també sospitosa, atès que tot sovint sembla especialment interessat a destacar el rol de la seua ciutat natal, Messina, en el triomf de les Vespres o a l'hora de defensar les llibertats sicilianes, rebaixant sempre que pot el paper jugat per Palerm en els mateixos fets (ps. 239-241). Per la seua banda, Speciale, que coincideix amb l'anònim «soprattutto nelle motivazioni e nelle finalità di fondo, così da apparire come due voci diverse ma complementari, di uno stesso messaggio di propaganda, elaborato all'ombra della Corte» (p. 245) adopta una perspectiva generalment més àmplia i detallada, també pel que fa a la focalització geogràfica: així, si la *CS* resol en dos paràgrafs brevíssims la croada contra Catalunya de 1285, Speciale concedeix una atenció molt major als esdeveniments localitzats en aquest teatre de guerra, com ara el setge de Girona o el combat naval de Roses (que a l'estudi apareix transcrit erradament com a «bataglia di Rojas», p. 247, una errata que convindria subsanar en edicions ulteriors).

Respecte a la recepció de la *CS*, Colletta analitza ben documentadament no sols la fortuna que ja des del mateix segle XIV i fins al XIX l'obra va tenir en els àmbits sicilià i italià, sinó també en el de la Corona d'Aragó. Quant a aquest darrer punt, a més de referir-se a la traducció catalana de Guillem Nicolau o a l'aprofitament del text en la *Cronica brevis* del rei Martí, l'estudi passa revista a d'altres exemples no tan ben coneguts i igualment interessants d'aquesta fortuna a casa nostra, com per exemple la *Descendentia dominorum regum Sicilie* del notari valencià Pau Rossell (segle XV), una obra encara avui inèdita concebuda com a argumentari per defensar els drets del rei Alfons el Magnànim al regne de Nàpols, que aprofita fragments i documents de la crònica siciliana. Encara, Colletta es fixa en l'ús de la *CS* en una obra del s. XVI com els *Anales de Aragón* de Jerónimo Zurita (ps. 261-265; cal recordar que Zurita era posseïdor de diversos volums d'història siciliana, entre ells el ms. 987 de la Biblioteca de Catalunya, una còpia del *Llibre de les conquestes de Sicília* que conserva notes autògrafes de l'historiador aragonés).

El volum es clou amb un apèndix que constitueix un elenc ben complet dels seixanta-cinc documents inserits a la *CS*, atès que, a més d'anotar l'ordre d'aparició al text i la datació de cada document, Colletta n'ofereix una regesta o breu resum del contingut, informa sobre el seu ús per part d'altres cronistes medievals i, finalment, indica si ha estat editat en altres reculls de fonts documentals. Es tracta,

doncs, d'un instrument ben útil per al lector, que li permet de copsar ràpidament la natura dels documents referenciats per l'estudiós al cos dels capítols.

Comptat i debatut, el treball del professor Colletta constitueix l'estudi més complet i documentat sobre la CS de què disposem fins a la data: la gènesi de l'obra, els objectius amb què fou concebuda, els recursos literaris i propagandístics posats en joc per l'autor i la relació del text amb les obres historio-gràfiques coetànies centrades en els mateixos fets són alguns dels aspectes que s'hi aborden amb rigor i un domini ben evident del tema tractat. No resta, ara, sinó esperar la publicació als *Rerum Italicarum Scriptores* de l'edició crítica del text, que, de ben segur, ens permetrà llegir en condicions òptimes una de les mostres més singulars de la historiografia practicada al *Mare Nostrum* del segle XIV, si més no una de les que de manera més discreta i reeixida va fer servir la matèria històrica per fer apologia d'una institució, el *regnum Sicilie*, i de la dinastia que legítimament el regia i en garantia la continuïtat, com de ben segur va saber advertir la *venatica subodoratio* de Pere el Cerimoniós.

Josep Antoni AGUILAR
Universitat Catòlica de València

Referències bibliogràfiques

- ABULAFIA, David (1997): *The western Mediterranean kingdoms, 1200-1500: the struggle for dominion*. Londres: Longman.
- FODALE, Salvatore (1995): «Federico III (II) d'Aragona, re di Sicilia (Trinacria)». A: *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. 45. Roma: Treccani, ps. 682-694.
- GARRIDO, Josep-David (ed.) (1997): *El Llibre de la Crònica de Sicília: edició i estudi*. Tesi doctoral llegida a la Universitat Autònoma de Barcelona.
- GUENÉE, Bernard (1973): «Histoires, annales, chroniques. Essai sur les genres historiques au Moyen Âge». *Annales. Économie, Sociétés, Civilisations*, 28, ps. 997-1016.
- GIUNTA, Francesco / GIUFFRIDA, Antonio (1972): *Acta Siculo-Aragonensia, II. Corrispondenza fra Federico III di Sicilia e Giacomo II d'Aragona*. Palermo: Società Siciliana per la Storia Patria (Documenti per servire alla storia di Sicilia, pubblicati a cura della Società Siciliana per la Storia Patria, Serie I, Vol. XXVIII).
- HILLGARTH, Jocelyn Nigel (1976-1978): *The Spanish Kingdoms, 1250-1516*. Oxford: Clarendon, 2 vols.
- RUBÍ I LLUCH, Antoni (2000): *Documents per a la història de la cultura catalana medieval*, estudis introductoris d'Albert Balcells i Albert Hauf. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2 vols. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, LIV 1/2).

COLÓN, Germà / GIMENO, Lluís (ed.) (2012): *La lingüística i les seues aplicacions en la societat*. Castelló de la Plana: UJI, 166 p.

El desenvolupament de la lingüística aplicada ha estat constant des de la segona meitat del segle XX, tant en un sentit d'adquirir cada cop més institucionalització com en el d'aprofundir les àrees d'estudi i descobrir nous temes d'estudi. I també encara en un altre, ben rellevant, que és el que associa les línies de desenvolupament amb les successives teories particulars que van fonamentant el progrés general de la lingüística i, tal com se sol anomenar ja sovint, del conjunt de les ciències del llenguatge.

Si bé en la bibliografia anglesa i en altres llengües, inclosa l'espanyola, aquest desenvolupament s'ha vist acompanyat de la publicació de nombrosos manuals i de reculls miscel·lanis de diferent mena, les publicacions d'aquesta naturalesa en català no han sovintejat, i per aquesta raó és d'agrair que hagi vist la llum la recopilació de Germà Colón i Lluís Gimeno que ressenyem.

En l'inici del pròleg, signat per Germà Colón, se'ns diu justament que «[l]a diversitat de branques